

Шаповалов О. В.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
інституту стратегічних комунікацій
Національний університет оборони України
(м. Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

За останні роки тероризм став однією з найбільш актуальних загроз безпеці в усьому світі. Проблеми боротьби з цим явищем у контексті міжнародного гуманітарного права є складними і багатограними, оскільки тероризм порушує базові принципи права, моралі та міжнародного порядку.

У міжнародному праві немає універсального визначення тероризму. Наприклад, у ст. 2. Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.) зазначено, що «тероризм включає будь-який акт, спрямований на заподіяння смерті або серйозного тілесного ушкодження цивільній особі чи іншій особі, яка не бере активної участі у воєнних діях, з метою залякування населення або примусу уряду чи міжнародної організації до здійснення певної дії або утримання від неї» [3].

Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998 р.) не містить прямого визначення тероризму, але вказує, що терористичні дії можуть бути класифіковані як злочини проти людяності або військові злочини за певних умов [6].

Кожна держава має власне розуміння цього явища. Так, у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначається, що: «Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [5].

Міжнародне гуманітарне право розрізняє акти тероризму та збройні конфлікти. У збройних конфліктах, включаючи міжнародні та неміжнародні, застосовуються закони та звичаї війни, які регулюють застосування сили. Згідно з Женевськими конвенціями та їх додатковими протоколами, терористичні дії, спрямовані на цивільне населення, є забороненими навіть у рамках конфліктів. В п. 2 ст. 51 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р. забороняються «Акти насильства або погрози насильством з метою тероризування цивільного населення» [2]. У ст. 33 IV Женевської конвенції про захист цивільних осіб під час війни використовується термін «тероризм» і міститься положення загальне для територій сторін в конфлікті. Це положення доповнює правило, згідно з яким сторони збройного конфлікту повинні гуманно поводитися з цивільним населенням противника, що знаходиться під їх юрисдикцією (ст. 27) [7, с.781].

Проте окремі акти, спрямовані проти цивільного населення, об'єктів цивільної інфраструктури, медичних установ або персоналу, визнаються порушенням міжнародного гуманітарного права. Основна мета таких дій – залякування, що порушує базові принципи людяності [4].

Деякі держави використовують боротьбу з тероризмом як виправдання для репресій проти цивільного населення. Це порушує норми міжнародного гуманітарного права, яке визначає основні принципи цієї боротьби, а саме:

- принцип відмінності - необхідність розрізнення між цивільними особами та комбатантами;

- принцип пропорційності - заборона застосування сили, яка перевищує необхідність досягнення військової мети;

- заборона колективного покарання - дії, що спрямовані проти груп населення, визнаються незаконними.

Ці принципи не можуть мати жодних винятків, попри будь-яке посилення на військову необхідність [1].

Актуальними для міжнародного гуманітарного права у боротьбі з тероризмом є питання визначення статусу учасників конфлікту: члени терористичних організацій часто не відповідають критеріям комбатантів, що створює юридичні труднощі. Також вимагають адаптації правових норм щодо правозастосування терористами сучасних технологій. Нагальною залишається проблема гібридних загроз, а саме комбінація терористичних методів із традиційними військовими діями ставить нові виклики міжнародному законодавству.

Прикладами міжнародної співпраці у боротьбі з тероризмом є прийнята у 2006 р. Глобальна контртерористична стратегія ООН, яка охоплює профілактичні заходи та захист прав людини. Створені Спеціальні програми для обміну інформацією між країнами (Інтерпол). Розробкою фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму займається група ФАТФ (FATF) [4]. Проте відсутність єдиної стратегії і координації між країнами ускладнює ефективну боротьбу з тероризмом. Хоча міжнародне гуманітарне право вимагає, щоб держави співпрацювали для забезпечення миру, але розбіжності в підходах гальмують цей процес.

Таким чином, можемо зробити висновок, що ефективними шляхами у боротьбі з тероризмом в контексті міжнародного гуманітарного права є:

- прийняття універсального визначення тероризму на рівні ООН;

- забезпечення на міжнародному рівні прозорості та підзвітності у боротьбі з тероризмом;

- розробка нових міжнародних норм, що враховують сучасні форми терористичної діяльності;

- розвиток міжнародного співробітництва і обмін інформацією між країнами.

- дотримання норм і принципів міжнародного гуманітарного права, навіть у випадках боротьби з терористичними угрупованнями.

Боротьба з тероризмом вимагає комплексного підходу, що поєднує заходи безпеки, дотримання прав людини та міжнародного гуманітарного права. Лише через забезпечення законності, справедливості та поваги до гуманітарних принципів можливо досягти довгострокової стабільності та безпеки.

Список використаних джерел:

1. Бальжик. О. Терор чи тероризм: чому важливо визначити, що саме вчиняє Росія в Україні? *Українська Хельсінкська спілка*. 2023. URL.: <https://www.helsinki.org.ua/articles/> (дата звернення 07.01.2025).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів.(Протокол 1). URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 09.01.2025).
3. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999, ратифікована Законом України № 149-IV від 12.09.2002. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення 10.01.2025).
4. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. Київ: МКЧХ, 2020. 396 с. URL: <http://surl.li/ejbpc> (дата звернення: 10.01.2025).
5. Про боротьбу з тероризмом: Закон України № 638-IV від 20.03.2003. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/638-15> (дата звернення: 10.01.2025).
6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, ратифікований із заявами та поправками до нього Законом України № 3909-IX від 21.08.2024. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10.01.2025).
7. Стратонов В. М., Гуліч Ю. Є. Тероризм, як актуальна проблема міжнародного гуманітарного права. *Світова наука: проблеми, перспективи та інновації*: Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Торонто, 24-26 березня 2021 р.). Канада. Торонто. 2021. С. 780-784.